

บทคัดย่อ

อุทุมพรคีรีและความเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมสุโขทัย

อุทุมพรคีรีหรือทิมพูลาดละคือสำนักสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีที่สำคัญของลังกาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๒๐ สำนักสงฆ์แห่งนี้เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระธรรมวินัยของพระสงฆ์จากต่างแดน โดยมีหลักฐานฝ่ายไทยระบุว่าได้มีพระสงฆ์ชาวมอญเดินทางมายังสำนักสงฆ์แห่งนี้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ และได้กลับมาตั้งสำนักสงฆ์แห่งใหม่ที่มีชื่อเดียวกันในรัฐมอญทางตอนใต้ของประเทศพม่าในปัจจุบัน สำนักสงฆ์แห่งใหม่เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระสุมนเถระซึ่งเป็นพระสงฆ์ชาวสุโขทัยที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างศาสนสถานหลายแห่งทั้งในสุโขทัยและล้านนา

การศึกษารูปแบบศาสนสถานในอุทุมพรคีรีพบความสัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมสมัยสุโขทัยที่สร้างขึ้นตั้งแต่รัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงหรือในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา อันเป็นเครื่องช่วยยืนยันถึงความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างลังกากับสุโขทัยที่เริ่มปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าวเช่นเดียวกัน โดยมีพระสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีเป็นกลไกสำคัญ

Abstract

Udumbaragiri and Its Relationship in Sukhothai Architecture

Udumbaragiri or Dimbulagala was one of the most important forest monasteries in Ceylon in the twelfth to fifteenth century A.D. This monastery provided Buddhist education for the local sanghas and for those from abroad. One Thai historical record mentioned the visit of a Mon monk to this monastery along with his return to establish the new monastery under this same name in the Mon state in modern, southern Myanmar. This newly established monastery was, as well, the Buddhist college and educated Sumanathera, a famous Sukhothai monk who played an important role in facilitating many Buddhist monasteries and monuments throughout Sukhothai and Lanna regions.

The architectural studies undertaken have also found architectural significance with the Sukhothai monasteries built in the period of king of Ramkhamhaeng, preceding Sumanathera's time. This finding is in parallel with those found in historical records which confirm the strong religious relationship between Sukhothai and Ceylon run by the Arannavasins, the forest dweller monks.

อุทุมพระศิรีและความเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมสุโขทัย

ธนธร กิตติกานต์*

Thanathorn Kittikant

อรัญวาสี หมายถึง การอาศัยอยู่ในป่า พระสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสี คือ พระสงฆ์ที่มุ่งเน้นในวิปัสสนาธุระหรือการแสวงหาสัจธรรมในชีวิตด้วยการปฏิบัติกรรมฐานและดำรงชีพอย่างเรียบง่ายกลมกลืนกับธรรมชาติ ต่างจากพระสงฆ์ฝ่ายคามวาสีที่ใช้ชีวิตในเมืองและมุ่งเน้นการปฏิบัติคัมภีร์หรือการศึกษา คัมภีร์ทางพุทธศาสนาเป็นหลัก นิกายอรัญวาสีในอาณาจักรสุโขทัยนั้นมีหลักฐานปรากฏว่ามีมาตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหง (พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๔๑) โดย จารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ระบุว่า “...เบื้องตะวันตกกเมืองสุโขทัยนี้มีอรัญญิกพ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวงกว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกคน ลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา ในกลางอรัญญิกมีพิหารอันหนึ่ง ลูกยืนใหญ่สูงงามแก่กม มีพระอัฐจารศอนหนึ่งลูกยืน...” ทำให้ทราบว่าพ่อขุนรามคำแหงทรงให้การยอมรับนับถือปู่ครูหรือพระเถระจากเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นพระสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสี

---

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์-ศิลปะไทย ในหัวข้อ “มหาธาตุ: แนวคิดและแนวทางในงานสถาปัตยกรรมไทย”

** คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

¹ ประเสริฐ ณ นคร, การอธิบายจารึกสมัยสุโขทัย (กรุงเทพฯ : โครงการกิตติเมธี สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗), ๗๔.

อนึ่ง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๐ อันเป็นช่วงรุ่งเรืองของอาณาจักรสุโขทัยนั้นเป็นช่วงที่สำนักสงฆ์ฝ่ายอริยวาสีกำลังเป็นที่เฟื่องฟูอย่างมากในลังกา โดยเฉพาะ “สำนักทิมพูลาดละราชมหาวิหาร” หรือ “สำนักอุทุมพรคีรี” ในเอกสารฝ่ายไทย สำนักสงฆ์แห่งนี้มีความสัมพันธ์กับพระสุนทรเถระชาวสุโขทัยผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการสร้างและบูรณะศาสนสถานหลายแห่งทั้งในอาณาจักรสุโขทัยและล้านนา ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานเบื้องต้นว่า รูปแบบสถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในสำนักอุทุมพรคีรีนั้นอาจจะมีความเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมสมัยสุโขทัย อันนำไปสู่การสำรวจรูปแบบของสถาปัตยกรรมในอุทุมพรคีรีซึ่งปัจจุบันยังไม่ได้มีการกล่าวถึงมากนัก

ความเป็นมาของสำนักสงฆ์ฝ่ายอริยวาสีในลังกา

เค้าโครงของแนวคิดเรื่องอริยวาสีในลังกาอาจสืบย้อนกลับไปถึงระยะแรกของการประดิษฐานพุทธศาสนาในลังกาหรือในราวพุทธศตวรรษที่ ๓ โดยก่อนที่จะมีการสถาปนาสำนักมหาวิหารซึ่งเป็นสำนักสงฆ์แห่งแรกในเมืองอนูราธปุระนั้น คัมภีร์ฝ่ายลังกาได้กล่าวถึงการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ที่อาศัยถ้ำหรือเชิงผาเป็นที่พำนักมาก่อน ดังเช่นเขา “มิหินตาเล(Mihintale)” หรือ “มิสสภบรรพต” อันเป็นที่พำนักของพระมหินท์เถระ สมณทูตของพระเจ้าอโศกผู้มีบทบาทสำคัญในการประดิษฐานพุทธศาสนาในลังกา ทั้งนี้ในเวลาต่อมามิหินตาเลได้กลายเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียงในเรื่องของวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัดของพระสงฆ์ที่มีผู้ยกย่องว่าดีกว่าพระสงฆ์ที่พำนักในสำนักมหาวิหารในเขตเมือง นอกจากนี้พระพุทธรูปพระอรรคกถาจารย์

ผู้มีชื่อเสียงยังได้กล่าวถึงมิหินตาเลว่าเป็นที่พำนักของพระอรหันต์² ด้วยเหตุนี้มิหินตาเลจึงเป็นต้นแบบของวัดที่สร้างขึ้นตามป่าเขาในเวลาต่อมา เช่น เวสศศิรียะ(Vessagiriya) หรือ สีศิรียะ(Sigiriya) เป็นต้น

การที่วัดเหล่านี้เป็นวัดที่อยู่ในเขตชนบทที่อยู่ห่างออกไปจากเมืองหลวงส่งผลให้วัตรปฏิบัติบางประการมีความแตกต่างออกไป อาทิเช่นการบิณฑบาตซึ่งเปลี่ยนไปเป็นการเก็บพืชผักผลไม้ตามธรรมชาติ หรือการนุ่งห่มจีวรซึ่งพระสงฆ์ต้องเสาะแสวงหามาจากเศษผ้าใช้แล้วที่ถูกทิ้งไว้ตามสุสานหรือที่เรียกว่า “ผ้าบังสุกุล³” อย่างไรก็ตาม การที่หลักธรรมคำสอนโดยรวมของพระสงฆ์กลุ่มนี้ยังคงเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับพระสงฆ์ที่อยู่ในเมือง พระสงฆ์กลุ่มนี้จึงยังจัดว่าเป็นพระสงฆ์นิกายเดียวกับพระสงฆ์ที่อยู่ในเมืองหลวงอนูราชปุระและยังขึ้นอยู่กักับสำนักสงฆ์นิกายไदनิกายหนึ่งระหว่างสำนักมหาวิหาร สำนักอภัยคีรี(Abhayagiri) และสำนักเชตวัน(Jetavana) ซึ่งเป็นสำนักสงฆ์นิกายหลักของลังกาในขณะนั้น

บทบาทของพระสงฆ์กลุ่มนี้ได้ปรากฏอย่างชัดเจนยิ่งขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ โดยคัมภีร์มหาวงศ์ได้กล่าวถึงพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในเมืองอนูราชปุระที่เรียกตัวเองว่าพวก “อารัณยกะ(Aranyaka)” โดยสำนักสงฆ์นิกายหลักทั้งสามของลังกาต่างก็มีพระอารัณยกะอยู่ในสังกัดจำนวน

² Walpola Rahula, **History of Buddhism in Ceylon**, 3rd ed., Edition (Dehiwala : The Buddhist Cultural Centre, 1993), 112-113.

³ การเก็บเศษผ้าที่อยู่ตามสุสานนั้นเป็นขั้นตอนหนึ่งของการปฏิบัติอสุภกรรมฐาน (การปฏิบัติกรรมฐานด้วยการพิจารณาศพ) พระสงฆ์ฝ่ายอริยวาสีที่นิยมทำกรรมฐานด้วยวิธีเช่นนี้เรียกว่าพวก “บังสุกุลิกะ(Pamsukulika)” อ้างถึง Ibid., 195.

หนึ่ง⁴ ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เมื่อพระอารัณยกะมีจำนวนมากขึ้น ก็มีหลักฐานปรากฏว่าพระอารัณยกะจากทุกนิกายได้มาอาศัยอยู่ร่วมกัน ณ วัดแห่งหนึ่งนอกเมืองอนุราชปุระที่มีชื่อว่า “ตะโปวนา(Tapovana)” อันหมายถึง “ป่าของนักพรต” ทั้งนี้นักโบราณคดีชาวอังกฤษสันนิษฐานว่าวัดแห่งนี้ น่าจะหมายถึง “วัดตะวันตก(Western Monasteries)” ที่อยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองอนุราชปุระ⁵ วัดตะวันตกแห่งนี้จึงถือเป็น “วัดอรัญญิก” แห่งแรก ที่สร้างขึ้นอย่างเป็นทางการและแยกตัวออกมาจากวัดในเขตเมืองอย่างชัดเจน แต่เมื่อพิจารณาถึงสิ่งก่อสร้างที่เหลืออยู่ภายในวัดแห่งนี้ที่ดูเหมือนว่าจะมีเฉพาะหมู่กุฏิและอาคารประกอบที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวันของพระสงฆ์อันได้แก่หอนั่งหรือโรงอาบน้ำ จึงอาจสันนิษฐานได้ว่าพระสงฆ์กลุ่มนี้ยังคงเดินทางกลับไปใช้ศาสนสถานอันได้แก่ สถูป วิหาร และอุโบสถ ที่ตั้งอยู่ภายในเขตเมืองอยู่นั่นเอง

ต่อมาในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ได้เกิดศึกสงครามระหว่างลังกากับกษัตริย์ราชวงศ์โจฬะของอินเดียที่อยู่บ่อยครั้งจนทำให้ศาสนสถานต่างๆ ภายในเมืองอนุราชปุระได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก และเมื่อพระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑ (พ.ศ. ๑๕๘๘-๑๖๕๓) ได้ขับไล่พวกโจฬะออกไปจากลังกาจนหมดสิ้น พระองค์จึงทรงย้ายเมืองหลวงจากเมืองอนุราชปุระมาอยู่ที่เมืองโปลอนนารุวะ(Polonnaruva) ซึ่งในเวลานั้นเองกลุ่มพระอารัณยกะจึง

⁴ K. Sri Pemaloka, **The Ancient Maha Vihara Tradition and Malwatu-Asgiri Viharas** (Singapore : Aaloka Publication, 1959), 42-43.

⁵ Walpola Rahula, **Buddhism Culture & Sri Lanka Pilgrim's Guide**, Third Edition (Dehiwala : The Buddhist Cultural Centre, 1993), 196-197.

ได้ย้ายที่พำนักมาอยู่ ณ ภูเขาแห่งหนึ่งนอกเมืองโปลนหารวะที่มีชื่อในภาษาบาลีว่า “อุทุมพรคีรี(Udumbaragiri)”

อุทุมพรคีรี: ที่มาและความสำคัญ

อุทุมพรคีรี หรือ ทิมพูลาดละ(Dimbulagala) ในภาษาสิงหลนั้นอยู่ห่างจากเมืองโปลนหารวะไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ ๒๕ กิโลเมตร ไม่ไกลจากแม่น้ำมหาเวลิคงคาซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญของลังกา ตามตำนานเล่าว่าในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ พระเจ้าปาณทุกอภัย(Pandukabhya) ทรงเสด็จมาประทับ ณ ที่แห่งนี้ในชั่วระยะเวลาหนึ่ง และหลังจากนั้นจึงเริ่มมีพระสงฆ์และนักบวชเข้ามาพำนักอยู่ในบริเวณเพิงผาและถ้ำต่างๆ บนเขา ลูกนี้จนกลายเป็นสำนักสงฆ์ไปในที่สุด ทั้งนี้ จารึกทิมพูลาดละหลักที่ ๓๐ ซึ่งถูกค้นพบ ณ อุทุมพรคีรีระบุว่าพระนางสุนทรมหาเทวี มเหสีของพระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑ ทรงสร้างศาสนสถานและศาสนวัตถุต่างๆ ภายในสำนักสงฆ์แห่งนี้ ไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรูป สถูป ต้นโพธิ์ และทางเดินต่างๆ อีกทั้งยังกล่าวถึงการประดิษฐานพระบรมธาตุไว้ ณ สถานที่แห่งนี้อีกด้วย นอกจากนี้จารึกยังระบุว่าในขณะนั้น (ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๗) ได้มีพระสงฆ์อาศัยอยู่ถึงประมาณ ๕๐๐ คน สำนักอุทุมพรคีรีได้เริ่มเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายจากการที่พระมหากัสสปะผู้พำนักอยู่ ณ ที่แห่งนี้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการถวายคำปรึกษาแก่พระเจ้าปรากรมพาหุที่ ๑ (พ.ศ. ๑๖๙๖-๑๗๒๙) เรื่องการสังคายนาพุทธศาสนาและการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ที่แตกแยกออกเป็น ๓ ฝ่ายให้รวมเป็นฝ่ายคามวาสีเพียงหนึ่งเดียว⁶ ผลพวงจากการ

⁶ W. M. Sirisena, **Sri Lanka and South-East Asia** (Leiden : E. J. Brill, 1978), 58-59.

สังคายนาคครั้งนั้นทำให้พระสงฆ์ในลังกาถูกแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่ายอย่างชัดเจน คือฝ่ายคามวาสีและฝ่ายอรัญวาสีซึ่งเท่ากับเป็นการยกสถานะของพระอารัถยกะขึ้นมาให้เท่าเทียมกับพระสงฆ์ฝ่ายคามวาสี อีกทั้งยังทำให้พระมหากัสสปะได้รับการแต่งตั้งจากพระเจ้าปราวกรรมพาทูที่ ๑ ให้มีตำแหน่งเป็นพระสังฆนายกฝ่ายอรัญวาสีนามว่า “พระอุทุมพรมหากัสสปะมหาสวามี” และพระองค์ยังทรงสถาปนาอุทุมพรคีรีให้เป็นศูนย์กลางการปกครองของสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีในนามของ “ทิมพุลาคละราชมหาวิหาร”⁷

สำหรับในเอกสารฝ่ายไทย ชื่อของสำนักอุทุมพรคีรีนั้นปรากฏในตำนานมูลศาสนา ที่กล่าวถึงประวัติของพระสมุณเถระชาวสุโขทัยผู้ประดิษฐานพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในล้านนาในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ โดยพระสมุณเถระนั้นเป็นศิษย์ของ “อุทุมพรบุปผมหาสวามี” ซึ่งไม่ได้หมายถึงพระอุทุมพรมหากัสสปะมหาสวามีแห่งสำนักอุทุมพรคีรีในลังกา แต่หมายถึงพระอุทุมพรบุปผมหาสวามีแห่ง “เมืองพัน” ซึ่งเชื่อกันว่าหมายถึงเมืองพะอ้น(Pa-an) ซึ่งเป็นหัวเมืองมอญทางตอนใต้ของพม่าที่ถูกใช้เป็นจุดเชื่อมต่อในการเดินทางด้วยเรือสำเภาจากกรุงสุโขทัยไปยังลังกาแต่ยังไม่ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีที่ชัดเจนนักในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ตำนานมูลศาสนา ได้ขยายความถึงพระอุทุมพรบุปผมหาสวามีแห่งเมืองพันว่าพระเถระรูปนี้เดิมชื่อ “อนุมติ” และได้บวชเรียนในลังกาในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ณ “อุทุมพร” ซึ่งย่อมาหมายถึงสำนักอุทุมพรคีรี โดยพระอนุมติรูปนี้ได้เดินทางกลับมาทำให้พุทธศาสนาในเมืองพันเจริญรุ่งเรืองจนมีพระสงฆ์ฝากตัวเป็น

⁷ K. Sri Pemaloka, **The Ancient Maha Vihara Tradition and Malwatu-Asgiri Viharas**, 43-44.

ศิษย์มากมาย ด้วยเหตุนี้ชาวเมืองพินจึงได้ถวายนามใหม่ให้แก่พระอนุมัติว่า “อุทุมพรบุปผมหาสวามี” อันแปลว่า “ผู้ทรงศีลอันหายากดุจดังดอกมะเดื่อที่หายากในโลกนี้” แต่แท้จริงแล้วชื่อ “อุทุมพร” นั้นน่าจะเป็นชื่อที่ถูกต้องใช้เรียกผู้ที่บวชเรียนในสำนักอุทุมพรคีรีของลังกา โดยปรากฏหลักฐานว่ามีการใช้ชื่อนี้เป็นสมัญญานามของพระสังฆนายกฝ่ายอริยวาสีของลังกาจนถึงช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙^๙

สถาปัตยกรรมในอุทุมพรคีรีและความเกี่ยวเนื่องกับสุโขทัย

อุทุมพรคีรีประกอบไปด้วยกลุ่มโบราณสถานต่างๆ ที่เรียงตัวไปตามทิวเขาในแนวแกนตะวันออก-ตะวันตก เป็นระยะทางประมาณ ๕ กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นหน้าผาที่สูงชันซึ่งเต็มไปด้วยถ้ำและเพิงผาธรรมชาติซึ่งถือเป็นเขตสังฆาวาสที่พระสงฆ์ใช้พำนักและทำวิปัสสนากรรมฐานมาแต่โบราณ หนึ่งในนั้นคือถ้ำที่มีชื่อว่า “พุลลิโคทะคัลเค(Pulligida Galge)” อันมีชื่อเสียงซึ่งได้พบจิตรกรรมรูปเทพชุมนุมประทับบนดอกบัว (ภาพที่ ๑) ทั้งนี้ลักษณะลายเส้น การลงสี และการแรเงาคัลลากับจิตรกรรมบนเขาคีรียะที่มีชื่อเสียง ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้สันนิษฐานว่าเป็นงานที่ร่วมสมัยกันในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๑^{๑๐} บนยอดเขาสูงสุดของอุทุมพรคีรีซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียง

^๘ บำเพ็ญ ะวิน, ผู้แปล, มุลศาสนา สำนักนลันนา (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๘), ๑๔๔-๑๔๕.

^๙ K. Sri Pemaloka, **The Ancient Maha Vihara Tradition and Malwatu-Asgiri Viharas**, 196-197.

^{๑๐} Herbert Keuneman, **Sri Lanka** (Hong Kong : APA Publication (HK) Ltd., 1984), 204-209, 289.

ใต้ในเขตของวัดทิมพูลาคละซึ่งเป็นวัดใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นได้ไม่นานนั้น ยังเป็นที่ตั้งของอาคารประดิษฐานรอยพระพุทธรบาทและเจดีย์ที่มีชื่อว่า “อากาศเจดีย์(Agasa Chaitya)” ซึ่งเป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นมาใหม่พร้อมๆ กับการสร้างวัด สำหรับรอยพระพุทธรบาทบนยอดเขาสุวรรณคีรีนี้เป็นรอยพระพุทธรบาทที่สลักลงบนหินผาที่มีรูปร่างที่สมจริงและปรากฏการสลักลวดลายมงคลคล้ายกับรอยพระพุทธรบาทบนเขาศรีปาทา(Sri Pada) หรือเขาสุมณภูอันเป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ของลังกาแสดงให้เห็นว่ารอยพระพุทธรบาทแห่งนี้ น่าจะเป็นงานที่สร้างขึ้นใหม่ในภายหลังเช่นกัน

ภาพที่ ๑ จิตรกรรมฝาผนังในถ้ำพุลลโคทะคัลเค

สำหรับบริเวณเชิงเขาทางด้านทิศตะวันออกซึ่งเป็นทางเข้าหลักของอุทุมพรีรีนั้นเป็นที่ตั้งของกลุ่มศาสนสถานหรือเขตพุทธาวาสที่มีชื่อเรียกในภาษาสิงหลว่า “นมัลโพคุนะ(Namal Pokuna)” ศาสนสถานกลุ่มนี้อยู่บนที่ราบสูงที่มีฉากหลังเป็นภูเขา (ภาพที่ ๒) ชวนให้นึกถึงทัศนียภาพของเขตอรัญญิกของเมืองสุโขทัยรวมถึงที่ตั้งของเมืองศรีสัชนาลัย นอกจากนี้สิ่งก่อสร้างในเขตพุทธาวาสของอุทุมพรีรีนี้เองที่ปรากฏหลักฐานของความสัมพันธ์ด้านรูปแบบกับสถาปัตยกรรมสุโขทัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ภาพที่ ๒ แผนผังโบราณสถานต่างๆ ในเขตพุทธาวาส(นมัลโพคุนะ)

สะพานหิน

สภาพพื้นที่ที่เป็นภูเขาบังคับให้ทางเดินเข้าสู่เขตพุทธาวาสของอุทุมพรคีรีนั้นอยู่ทางทิศใต้ ซึ่งการเข้าถึงเขตพุทธาวาสแห่งนี้จะต้องเดินลัดเลาะไปตามเนินเขาเป็นระยะทางประมาณ ๑ กิโลเมตร ตลอดเส้นทางที่เดินเข้าไปสู่ตัววัดนั้นมีการสร้าง “สะพานหิน” หรือทางเดินที่มีการเรียงหินซ้อนกันด้วยความกว้างประมาณ ๑ เมตรซึ่งเพียงพอต่อการเดินเรียงแถวตอนที่ละคน (ภาพที่ ๓) ซึ่งชวนให้นึกถึงรูปแบบทางเดินขึ้นสู่วัดเขาสุวรรณคีรีแห่งเมืองศรีสัชนาลัย รวมถึงทางเดินขึ้นสู่วัดตะพานหินแห่งเมืองสุโขทัยที่มีเทคนิคการสร้างและรูปแบบที่ใกล้เคียงกันอย่างมาก (ภาพที่ ๔) ทั้งนี้วัดตะพานหินนั้นน่าจะเป็นวัดในเขตอรัญญิกอันเป็นที่ประดิษฐานพระอัฐฐารสที่ถูกกล่าวถึงใน จารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ที่ได้กล่าวถึงไปแล้วข้างต้น ดังนั้นรูปแบบและเทคนิคการสร้างทางเดินที่ปรากฏในวัดตะพานหินจึงอาจจะเป็นอีกหลักฐานหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจากสำนักสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีในลังกาที่ปรากฏในอาณาจักรสุโขทัยแล้วตั้งแต่ในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหง

ภาพที่ ๓ สะพานหินของอุทุมพรคีรี

ภาพที่ ๔ สะพานหินของวัดสะพานหิน สุโขทัย

คูน้ำ

พื้นที่โดยรอบสะพานหินที่เป็นโขดหินสลับกับป่าโปร่งได้เปลี่ยนเป็นลานกว้างขนาดใหญ่เมื่อเริ่มเข้าสู่เขตพุทธาวาส โดยเขตพุทธาวาสนั้นถูกโอบล้อมด้วยคูน้ำแคบๆ (ภาพที่ ๕) ที่เชื่อมต่อกับสระน้ำขนาดใหญ่ทางด้านทิศตะวันตกของเขตพุทธาวาสซึ่งน่าจะถูกใช้ในการอุปโภคบริโภคของพระสงฆ์ ความกว้างของคูน้ำที่มีขนาดเพียง ๑ เมตรนั้นไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นตระพังหรือแหล่งเก็บน้ำ แต่น่าจะเป็นการกำหนดเขตพัทธสีมาหรือพื้นที่ที่ใช้ประกอบพิธีสงฆ์และในขณะเดียวกันก็อาจใช้เป็นแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟป่า ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบกับการสร้างคูน้ำรอบวัดในอาณาจักรสุโขทัย จะพบว่าแม้จะมีการขุดคูน้ำปรากฏอยู่ทั่วไป แต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะมี ความกว้างตั้งแต่ ๓ เมตรขึ้นไปทั้งสิ้น เว้นแต่วัดป่ามะม่วงในเขตอรัญญิกของเมืองสุโขทัยที่มีคูน้ำขนาดเล็กใกล้เคียงกันกับที่อุทุมพรคีรี โดยตำนาน

มูลศาสนา และ จารึกสุโขทัยหลักที่ ๙ ต่างก็ระบุว่าวัดป่ามะม่วงนั้นเป็นที่
พำนักของพระสุมนเถระมาก่อน

ภาพที่ ๕ ร่องรอยคูน้ำที่อุทุมพรคีรี

แผนผังของเขตพุทธาวาส

เมื่อข้ามคูน้ำเข้ามายังเขตพุทธาวาสจะพบว่าพื้นที่ของเขตพุทธาวาส
นั้นถูกแบ่งเป็น ๒ ชั้น โดยพื้นที่ชั้นนอกนั้นเป็นลานโล่งกว้างซึ่งน่าจะใช้ใน
การชุมนุมสงฆ์ ส่วนพื้นที่ชั้นในนั้นประกอบด้วยศาสนสถาน ๔ ประเภทอัน
ได้แก่ สถูป โพธิชระ(อาคารสักการะต้นโพธิ์) ปฎิมาชระ(อาคารสักการะ
พระพุทธรูปหรือวิหาร) และอุโบสถ ซึ่งศาสนสถานทั้งสี่อยู่บนลานที่ยกสูง
ขึ้นไปอีกประมาณ ๑.๒๐ เมตร และถูกล้อมด้วยกำแพงแก้วที่สร้างจากหิน
และสูงประมาณ ๑.๕๐ เมตร พื้นที่ภายในกำแพงแก้วเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า
ขนาดประมาณ ๑๐๐x๘๐ เมตร ที่ด้านทิศเหนือและทิศใต้ของกำแพงแก้ว

มีการเจาะเป็นบันไดทางขึ้นที่มีการประดับด้วยหินอัมจันทร์(Moonstone) และหินทวารบาล(Guardstone) ซึ่งมีรูปทรงคล้ายใบเสมาที่พบในดินแดนไทย โดยหินทวารบาลทั้งสองเป็นหินเรียบๆ ไม่ได้มีการแกะสลักให้วิจิตรพิสดาร เหมือนอย่างที่พบในเมืองหลวงโปลอนนารูวะ

อนึ่ง นักโบราณคดีฝ่ายลังกาเรียกวัดอันประกอบด้วยกลุ่มศาสนสถาน ๔ ประเภทนี้ว่า “บรรพตวิหาร(Pabbata Vihara)” หรือ “บรรพตาราม (Pabbataram)”¹¹ เนื่องจากวัดประเภทนี้มักจะอยู่ในป่าเขาที่ห่างไกลออกไปจากเมืองหลวง อันส่งผลให้ภายในวัดนั้นจะต้องประกอบด้วยศาสนสถานซึ่งจำเป็นต่อการประกอบสังฆกรรมครบทั้ง ๔ ประเภท ต่างจากวัดในเมืองหลวงมักจะเน้นไปที่การสร้างหมู่กุฏิเป็นอาคารถาวรรายรอบศาสนสถาน ทั้งสี่ที่ถือเป็นอาคารสาธารณะที่หมู่สงฆ์นิกายเดียวกันใช้ร่วมกัน ซึ่งจุดนี้เองที่เป็นความแตกต่างสำคัญระหว่างวัดคามวาสีกับวัดอรัญวาสี และเมื่อพิจารณาย้อนกลับมายังดินแดนไทยจะเห็นว่าวัดส่วนใหญ่จะสร้างขึ้นด้วยแนวคิดที่คล้ายกับวัดอรัญวาสีหรือบรรพตวิหารของลังกา กล่าวคือในแต่ละวัดจะมีอาคารที่สำคัญต่างๆ เป็นของตัวเอง ซึ่งในกรณีของวัดในสมัยสุโขทัยและล้านนาคือเจดีย์และวิหาร โดยสิ่งก่อสร้างอย่างเดี่ยวที่พระสงฆ์ต่างวัดใช้ร่วมกันคืออุโบสถซึ่งพบอยู่น้อยมากในสมัยสุโขทัย

สำหรับการจัดวางศาสนสถานทั้งสี่ภายในกำแพงแก้วนั้นมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วนอย่างชัดเจน โดยนักวิชาการฝ่ายลังกาเชื่อว่าการ

¹¹ Senake Bandaranayake, “Architecture of the Anuradhapura Period,” in **History and Archaeology of Sri Lanka Volume II : The Art and Architecture of Sri Lanka I** (Dehiwala : The Buddhist Cultural Centre, 2007), 323.

จัดวางอาคารและผังทางเดินในบรรพตวิหารนั้นได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ มัญจุคีรีวัสตुวิชาสาสตร์(Manjusri Vastuvidhyasastra) ซึ่งเป็นคู่มือในการก่อสร้างสถาปัตยกรรมของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่ได้รับแนวคิดมาจากคัมภีร์ในศาสนาพราหมณ์อีกทอดหนึ่ง แนวคิดนี้ส่งผลให้รากฐานแนวคิดเรื่องการวางผังอาคารนั้นแตกต่างออกไปจากแนวคิดในสถาปัตยกรรมไทย ยกตัวอย่างเช่น การใช้แนวทางเดินหลักเป็นตัวแบ่งพื้นที่ของศาสนสถาน ทั้งสี่ให้อิสระออกจากกันอย่างชัดเจน ในขณะที่สถาปัตยกรรมไทยนั้นจะใช้แนวทางเดินหลักเป็นแกนในการจัดวางกลุ่มอาคารให้อยู่ในแนวแกนเดียวกันกับทางเดิน นอกจากนี้การหันทิศทางของอาคารในบรรพตวิหารนั้นไม่ได้ให้ความสำคัญกับทิศตะวันออกเหมือนในดินแดนไทย แต่จะจับคู่อาคารโดยให้เจดีย์และโพธิชระอยู่ในฝั่งด้านหน้าหรือบริเวณทางเข้าหลักโดยให้สถูปและโพธิชระหันหน้าเข้าหาทางเดินตรงกลาง ส่วนปฏิมาชระและอุโบสถนั้นจะอยู่ทางด้านหลังโดยอาคารทั้งสองจะหันหน้ามาสู่ทางเข้าหลัก¹² สำหรับเขตสังฆาวาสของอุทุมพรคีรีนั้นเนื่องจากทางเข้าหลักอยู่ทางทิศเหนือและมีภูเขาเป็นฉากหลังอยู่ทางทิศใต้ ดังนั้นสถูปและโพธิชระซึ่งอยู่ด้านหน้านั้นจึงหันหน้าเข้าหากันในทิศตะวันตกและทิศตะวันออกตามลำดับ ส่วนปฏิมาชระและอุโบสถที่อยู่ทางด้านหลังนั้นหันหน้าออกมาที่ทางเข้าหลักนั่นคือทิศเหนือนั่นเอง

¹² Roland Silva, "Architectural Elements Associated with the Pancavasa Monasteries," in **Manjusri Vastuvidhyasatra** (Sri Lanka : The Archaeological Survey of Sri Lanka and The Central Cultural Fund, 1995), 287.

สถูป

คัมภีร์ฝ่ายลังกาได้กล่าวถึงกิจวัตรของพุทธศาสนิกชนชาวลังกาในการบูชาศาสนสถานภายในวัดซึ่งจะเริ่มจากการบูชาสถูปซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด จากนั้นจึงบูชาโพธิชระ และปฎิมาชระตามลำดับ ทั้งนี้การบูชาสถูปนั้นทำได้ด้วยการถวายดอกไม้แด่องค์สถูปจากนั้นจึงทำการสวดมนต์พร้อมทั้งเดินประทักษิณไปรอบองค์สถูปจำนวน ๓ รอบ¹³ แต่สำหรับสถูปของอุทุมพรคีรีซึ่งน่าเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุในสมัยของพระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑ นั้นดูเหมือนว่าจะไม่สามารถทำการเดินประทักษิณได้จริงเหมือนอย่างสถูปในเมืองหลวง เพราะถึงแม้จะมีการทำบันไดทางขึ้นสู่ลานประทักษิณถึง ๓ ด้าน (ยกเว้นด้านทิศตะวันออกที่เป็นด้านหลังซึ่งชิดกับแนวกำแพง) แต่บริเวณด้านหน้าขององค์สถูปนั้นได้มีร่องรอยการสร้างต่อเติมอาสนะหลังคาคลุมขวางไว้บนลานประทักษิณ ซึ่งบนอาสนะนั้นเหลือชิ้นส่วนของพระพุทธรูปอยู่จึงเชื่อได้ว่าได้มีการประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ภายใต้หลังคาคลุม (ภาพที่ ๖) ประเด็นที่น่าสนใจก็คือฐานประทักษิณของสถูปอุทุมพรคีรีนั้นเป็นฐานประทักษิณที่ยกสูงถึง ๒ เมตรที่มีการสร้างบันไดทางขึ้นที่ค่อนข้างแคบและสูงชัน ซึ่งฐานประทักษิณลักษณะนี้เป็นรูปแบบที่ไม่ได้รับความนิยมทั้งในเมืองอนูราชปุระและเมืองโปลนารูระซึ่งเป็นเมืองหลวงเนื่องจากสถูปส่วนใหญ่ในลังกามักจะอยู่บนลานประทักษิณที่แผ่กว้างออกไปในแนวราบและมีความสูงไม่มาก ส่วนบันไดทางขึ้นลานประทักษิณก็มักจะเป็นบันไดที่ค่อนข้างกว้างเช่นกัน แต่รูปแบบของสถูปที่มีฐานประทักษิณในผังสี่เหลี่ยมยกสูงนั้นเป็นรูปแบบที่พบในเจดีย์ประธานของวัดข้างล้อม

¹³ Walpola Rahula, **Buddhism Culture & Sri Lanka Pilgrim's Guide**, 284.

แห่งเมืองศรีสัชนาลัยซึ่งเป็นมหาธาตุเจดีย์องค์สำคัญที่มีหลักฐานระบุว่าสร้างขึ้นในสมัยของพ่อขุนรามคำแหง และอาจหมายรวมถึงพระบรมราชทูนครศรีธรรมราชที่นักวิชาการสันนิษฐานกันว่าน่าจะสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘

เหนือจากฐานประทักษิณขึ้นไปปรากฏฐานลวดบัวขององค์สถูปที่มีลักษณะเป็นบัวคว่ำซ้อนกัน ๓ ชั้นซึ่งชวนให้นึกถึง “บัวถลา” ซึ่งเป็นลวดบัวที่เป็นลักษณะเฉพาะของสุโขทัย ทั้งนี้ลวดบัวชั้นบนสุดที่รองรับองค์ระฆังซึ่งได้พังทลายลงมาแล้วนั้นได้ผ่านการบูรณปฏิสังขรณ์จนมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากลวดบัวชั้นอื่นๆ (ภาพที่ ๗) สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือเทคนิคที่ใช้ในการก่อฐานบัวคว่ำด้วยการนำอิฐที่มีขนาดใหญ่เป็นพิเศษมาก่อโดยหันด้านสันออกแล้วฝนให้โค้งจนดูคล้ายกลีบบัว โดยเทคนิคนี้เป็นเทคนิคที่ใช้กับเจดีย์ทรงระฆังในสุโขทัย ยกตัวอย่างเช่น เจดีย์ประธานของวัดช้างล้อม และเจดีย์วัดเขาสุวรรณคีรีแห่งเมืองศรีสัชนาลัย เป็นต้น (ภาพที่ ๘)

ภาพที่ ๖ สถูปอุทุมพรคีรี

ภาพที่ ๗ ลวดบัวของสถูปอุทุมพรคีรี

ภาพที่ ๘ ลวดบัวของเจดีย์วัดเขาสุวรรณคีรีศรีสังขาลย์

ปฏิมาขระ

ปฏิมาขระหรืออาคารประดิษฐานรูปเคารพของอุทุมพรคีรีนั้นถูกจัดวางให้ตรงกับแนวแกนทางเข้าทำให้มีความโดดเด่นกว่าอาคารหลังอื่น อาคารหลังนี้ตั้งอยู่บนระเบียงที่มีความสูงประมาณ ๑.๒๐ เมตร ตัวอาคารตั้งอยู่บนฐานบัวล้นที่ประกอบไปด้วยพื้นที่ ๒ ส่วน ส่วนแรกคือ “ครรภคฤหะ” หรือส่วนที่ใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปที่มีทางเข้าด้านเดียวและมีการยกกระดิมพื้นให้สูงขึ้นมาประมาณ ๐.๖๐ เมตร (ภาพที่ ๙) ส่วนที่สองคือ “มณฑป” หรือห้องที่ต่อยื่นออกมาด้านหน้าซึ่งใช้เป็นพื้นที่สำหรับสักการบูชา มณฑปนี้มีทางเข้าออกได้ ๒ ทางคือด้านหน้าและด้านข้างซึ่งถือว่าเป็นแบบแผนเดิมที่ปรากฏมาตั้งแต่สมัยอนุราชปุระ แต่สิ่งที่ทำให้ปฏิมาขระหลังนี้แตกต่างจากหลังอื่นๆ คือ ขนาดของอาคารที่ถือว่ามีความเล็กเมื่อ

เทียบกับปฏิมาพระทั่วไป โดยพิจารณาจากขนาดของเสาหินที่อยู่ภายในเชื่อว่าน่าจะเป็นอาคารชั้นเดียวที่มีความสูงไม่มากนัก นอกจากนั้นโครงสร้างของอาคารหลังนี้ยังใช้โครงสร้างระบบเสาคานทั้งหมด โดยเสาคู่ในรองรับหลังคาต่บบน ส่วนเสาคู่นอกรองรับหลังคาต่บล่าง การปฏิเสธการใช้ผนังรับน้ำหนักเหมือนปฏิมาพระหลังอื่นๆ ทำให้อาคารหลังนี้มีลักษณะเป็นอาคารโถง สังเกตได้จากความสูงของผนังอาคารที่มีการก่อจบที่ระดับประมาณ ๐.๘๐ เมตรหรือประมาณระดับเอวซึ่งชวนให้นึกถึงรูปแบบของวิหารโถงอันเป็นรูปแบบของวิหารที่นิยมสร้างขึ้นในสมัยสุโขทัย

ภาพที่ ๙ ปฏิมาพระในอุทุมพรคีรี

สำหรับโพธิชระหรืออาคารที่มีหลังคาคลุมที่สร้างขึ้นล้อมรอบบริเวณ โคนต้นโพธิ์สำหรับป้องกันแดดและฝนให้แก่ผู้ที่มาสักการบูชาซึ่งสถาปัตยกรรมประเภทนี้ไม่ได้รับความนิยมในดินแดนไทย โดยโพธิชระในอุทุมพรคิริ์นั้นอยู่ในฝั่งสีเหลืองและมีทางขึ้นจากทางทิศตะวันตกเพียงทางเดียว ด้านหน้า(ทิศตะวันออก) ของโพธิชระมีอาสนะแบบที่มีหลังคาคลุมตั้งอยู่ซึ่งน่าจะเคยประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งอันเป็นสัญลักษณ์ของการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า โดยอาสนะชุดนี้มีการแกะสลักราวบันไดทางขึ้นอย่างสวยงามด้วยลวดลายมกรคายนวโค้ง ส่วนอุโบสถของอุทุมพรคิริ์นั้นอยู่ในฝั่งสีเหลืองผืนผ้าที่หันผนังด้านสกัดออกไปทางด้านข้าง ซึ่งแตกต่างไปจากอุโบสถและวิหารในอาณาจักรสุโขทัยที่หันผนังด้านสกัดไปด้านหน้า และเนื่องจากอุโบสถหลังนี้เหลือแต่เพียงฐานอาคารและเสาหินเท่านั้นจึงทำให้ไม่สามารถทำการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบได้มากนัก

สำนักอุทุมพรคิริ์ได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์ลังกาอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าในเวลาต่อมาจะมีการย้ายเมืองหลวงจากเมืองโปลงนารูระมาอยู่ทางตอนกลางของประเทศแต่สำนักสงฆ์แห่งนี้ก็ยังคงสถานะความเป็นศูนย์กลางของพระสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีไว้ได้ จนเมื่อมีการชำระพระศาสนาใหม่อีกครั้งในสมัยของพระเจ้าปรากรมพาหุที่ ๒ (พ.ศ. ๑๗๗๙-๑๘๑๓) จึงได้มีการเปลี่ยนชื่อคณะสงฆ์เพื่อความเป็นกลางและเป็นเอกภาพมากยิ่งขึ้น โดยฝ่ายอรัญวาสีจากเดิมที่เชื่อกันว่าอุทุมพรคิริ์มาเป็น “อัสสิริวิหาร(Asgiri Vihara)” ในขณะที่ฝ่ายคามวาสีได้เปลี่ยนชื่อจากมหาวิหารมาเป็น “มัลวาตวิหาร(Malvatu Vihara)” กับทั้งต่อมาในปี พ.ศ. ๑๘๘๗ ได้มีการสร้างพระอารามแห่งใหม่สำหรับเป็นที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราชฝ่ายอรัญวาสีขึ้นบนเนินเขานอกเมืองกัมโปละ(Gampola) ที่มีชื่อว่า “คทละเทณิยะวิหาร (Gada-

ladeniya Vihara)¹⁴ โดยจารึกสุโขทัยหลักที่ ๒ ก็ได้กล่าวถึงการเดินทางของมหาเถรศรีศรัทธาจุฬามณีไปยังวัดอรุณญิกนอกเมืองคัมโปละอันเป็นที่ประทับของพระสังฆราชซึ่งน่าจะหมายถึงสำนักสงฆ์แห่งนี้¹⁵ ข้อมูลจากจารึกดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการสถาปนาสำนักสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีแห่งใหม่ส่งผลให้บทบาทของสำนักอุทุมพรคีรีลดน้อยลงไป อันส่งผลให้ชื่อของสำนักอุทุมพรคีรีนั้นได้ถูกลบเลือนจากประวัติศาสตร์ลังกาจนกลายเป็นโบราณสถานที่ถูกทิ้งร้างไปในที่สุด

สรุป

จากการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบในเมืองต้นพบว่าสถาปัตยกรรมในสำนักอุทุมพรคีรีมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมสุโขทัยที่สร้างขึ้นในช่วงรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหง(ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙) เป็นต้นมา โดยความสัมพันธ์นั้นปรากฏทั้งในเรื่องของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมไม่ว่าจะเป็นรูปแบบอาคาร เทคนิคการก่อสร้าง รวมถึงการวางผังบริเวณของวัด อันเป็นเครื่องช่วยยืนยันถึงความสำคัญของสำนักอุทุมพรคีรีในฐานะของศูนย์กลางการศึกษาและการปกครองของพระสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีที่สืบเนื่องมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ อีกทั้งยังเป็นการช่วยยืนยันถึงความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างลังกากับอาณาจักรสุโขทัยทั้งทางตรงและทางอ้อมที่มีพระสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีเป็นผู้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ดังกล่าวอีกด้วย

¹⁴ Nimal de Silva, "Architecture During the Transitional Period," in **History and Archaeology of Sri Lanka Volume II : The Art and Architecture of Sri Lanka I** (Dehiwala : The Buddhist Cultural Centre, 2007), 426.

¹⁵ ประเสริฐ วัฒนกร, การอธิบายจารึกสมัยสุโขทัย, ๔๘.

อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาวิเคราะห์เบื้องต้นจากการสำรวจเท่านั้น การศึกษาโดยลงรายละเอียดที่การเก็บข้อมูลภาคสนาม การกำหนดอายุโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตลอดจนการศึกษาเปรียบเทียบกับสำนักสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีแห่งอื่นๆ ยังเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจในความสัมพันธ์ทางด้านพุทธศาสนาและศิลปกรรมระหว่างไทยและลังกาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๐ มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. **จารึกสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่อง
ในโอกาสฉลอง 700 ปี ปลายสี่ไทย พุทธศักราช ๒๕๒๖, ๒๕๒๗.

กรมศิลปากร. **ศิลาจารึกในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย**. กรุงเทพฯ :
กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสสมเด็จพระรัตนราชสุตา
สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
หริภุญไชย, ๒๕๒๒.

บำเพ็ญ ระวิน, ผู้แปล. **มูลศาสนา สำนวนล้านนา**. เชียงใหม่ : คณะมนุษย
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๘.

ประเสริฐ ฒ นคร. **การอธิบายจารึกสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพฯ : โครงการกิตติ
เมธีสาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.

ประเสริฐ ฒ นคร. **ประวัติศาสตร์เบ็ดเตล็ด: รวมบทนิพนธ์ “เสาหลัก
ทางวิชาการ” ของ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ฒ นคร**.
กรุงเทพฯ : มติชน, 2549.

Herbert Keuneman, **Sri Lanka**. Hong Kong : APA Publication (HK)
Ltd., 1984.

K. Sri Pemaloka. **The Ancient Maha Vihara Tradition and Malwatu-
Asgiri Viharas**. Singapore : Aaloka Publication, 1959.

Leelananda Prematilleke. **History and Archaeology of Sri Lanaka
Volume II: The Art and Architecture of Sri Lanka I**. Padukka :
The State Printing Corporation, 2007.

Roland Silva. **Religious Architecture in Early and Medieval Sri Lanka.**

Druk : krips Repro Meppel, 1988.

W. M. Sirisena. **Sri Lanka and South-East Asia.** Leiden : E. J. Brill,
1978.

Walpola Rahula. **History of Buddhism in Ceylon.** 3rd ed., Dehiwala :
The Buddhist Cultural Centre, 1993.